

УДК 373.3

І. І. Черевань

ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ ТА ПРАКТИЦІ

© Черевань І. І., 2015
<http://orcid.org/0000-0001-7076-3319>
<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.33347>

Стаття присвячена проблемі організації профорієнтації. Мета статті – з'ясувати передумови становлення та розвитку профорієнтаційної роботи зі старшокласниками у вітчизняній педагогічній думці та практиці. З'ясовано, що на розвиток досліджуваної проблеми вплинули: поділ праці та трудових ресурсів за професіями, відкриття товарних бірж, науково-технічні зрушення, інтенсивність та кооперація праці, що вимагали появи спеціалізації, надання інформації про специфіку професій, розробки керівництва до вибору професії, створення довідково-інформаційних бюро, планоїрної підготовки підлітків до вибору професії. Встановлено, що ознайомлення з професійною сферою діяльності, тьютерський супровід, виробничі практики на базі профільних установ виконували суб'єкти профорієнтації: спеціалісти служби професійної кар'єри, профконсультанти, профрадники, працівники біржі праці, приватні агенти центру зайнятості, тьютори.

Ключові слова: профорієнтація, передумови, тьютерський супровід, суб'єкт профорієнтації, профосвіта, профдослідження, профконсультація, профвибір.

Черевань І. І. Предпосылки становления и развития профориентационной работы в отечественной педагогической мысли и практики.

Статья посвящена проблеме организации профориентации. Цель статьи – выявление предпосылок становления и развития профориентационной работы со старшеклассниками в отечественной литературе и практике. Выявлено, что на развитие исследуемой проблемы повлияли: распределение труда и трудовых ресурсов, открытие товарных бирж, научно-технические изменения, интенсификация и кооперация труда, которые обусловили появление специализации, предоставление информации о специфике профессий, разработку руководства к выбору профессий, создание справочно-информационного бюро профессий, планомерную подготовку подростков к выбору профессии. Установлено, ознакомление с профессиональной сферой деятельности, сопровождение тьютеров, проведение производственной практики в профильных учреждениях проводили субъекты профориентации: специалисты службы профессиональной карьеры, профконсультанты,

профсоветчики, работники биржи труда, частные агенты центра занятости, тьютеры.

Ключевые слова: профориентация, предпосылки, тьютерское сопровождение, профисследование, профконсультации, профвыбор.

Cherevan I. Preconditions for the establishment and development of vocational guidance in national educational thought and practice.

This article deals with the problem of the organization of vocational guidance. The purpose of this article is to find out preconditions for the establishment and development of vocational guidance of high school students in national educational thought and practice. On the ground of the analysis of historical and pedagogical literature it was found that the following factors had influenced the development of the problem in question: division of labor and human resources according to the professions, trade, market relations, opening of commodity markets, scientific and technological progress, labor intensity and cooperation that needed the appearance of specialization, provision of information about the professional distinctiveness, elaboration of career guides, creation of information offices, vocational guidance offices and regular preparation of teenagers for the career choice. It was established that the familiarization with the professional sphere of activity, tutor support, practical training in specialized institutions were carried out by the subjects of vocational guidance: vocational specialists, vocational advisers, vocational counselors, teachers counselors, labor market employees, private agents of employment centers and tutors.

Key words: vocational guidance, preconditions, tutor support, subject of vocational guidance, vocational education, vocational research, vocational consultation, career choice.

Постановка проблеми. У дослідженнях історико-педагогічного характеру знайшли певне відображення висвітлення історії зародження профорієнтаційної діяльності з молоддю (А. Кал'янов, В. Носков), виявлення основних передумов та етапів розвитку ідей професійної спрямованості навчання старшокласників у вітчизняній педагогічній думці 50-80-х рр. ХХ ст. (О. Олеярник), порівняння особливостей функціонування професійної орієнтації учнів в Україні та Німеччині в ринкових умовах (М. Кузів). Зазначимо, що в цих дослідженнях розкрито загальні тенденції розвитку професійної спрямованості учнів в педагогічних працях науковців до 90-х років ХХ ст. Однак, у роботах не з'ясовано досвід організації профорієнтації, що вплинув на становлення сучасного стану профорієнтації старшокласників України.

Мета статті – з'ясувати передумови становлення та розвитку профорієнтаційної роботи зі старшокласниками у вітчизняній педагогічній думці та практиці.

Викладення матеріалу. Дослідження історико-педагогічної проблеми організація профорієнтаційної роботи зі старшокласниками в Україні наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. дозволило з'ясувати, що передумовами розвитку досліджуваної проблеми у педагогічній думці було підготовка до повсякденного життя, формування навичок добування засобів до існування (первісне суспільство); розвиток поділу праці, повсякденна господарська практика, виокремлення ремесел, опис основ розподілу та перерозподілу трудових ресурсів за професіями, професійні школи (Стародавній Схід), землеробство, тваринництво, ремісництво (гончарство, ковальство, будівництво), торгівля, просте товарне виробництво, ринкові відносини, зовнішня торгівля (античне суспільство); ремісничі цехи, купецькі гільдії, розвиток товарного виробництва (середньовіччя); перехід від простого товарного виробництва до приватнопідприємницького ринкового господарства, відокремлення безпосередніх виробників від засобів виробництва, зародження мануфактури, відкриття товарних бірж, створення першого територіального банку, виникнення оптової торгівлі (ХVІ – ХVІІ ст.); науково-технічні зрушення, інтенсивність та продуктивність праці, розвиток машинної індустрії, диференціація засобів виробництва, виникнення фабричної системи, розвиток машинного виробництва, поглиблення кооперації праці, зростання продуктивності та підвищення інтенсивності найманої праці (ХVІІІ – ІХХ ст.). Все це на кожному етапі вимагало появи спеціалізації, вузькоспеціалізованих кваліфікованих робітників і службовців, індивідуальні особливості яких повинні були відповідати вимогами професії. У зв'язку з цим молодим людям при виборі професії необхідна була відповідна допомога, яку вперше було надано у методичних порадах «Керівництво до вибору професії» (Франція, 1849 р.).

Як свідчать історико-педагогічні реалії, досить значний вплив на становлення профорієнтації в Україні мали так звані «довідково-інформаційне бюро» (Великобританія, 1880-1890 рр.), «бюро орієнтацій» (США, 1908 р.), які розповсюдились у 20-30-і роки ХХ-го століття, в основному, в європейських країнах та Канаді [5; 6]. Соціально-економічними умовами їх створення було поглиблення й розширення спеціалізації, збільшення кількості галузей

промислового підприємства, поява різноманітних професій, що потребували кваліфікаційних робітників зі специфічними навичками у виконанні промислових технологій. Це сприяло відбору молоді з урахуванням навичок, схильностей, які визначають професійну відповідність. У зв'язку з цим молодим людям при виборі професії необхідна була відповідна допомога. Як потреба часу в різних країнах з'являлися літературні джерела з порадами щодо організації професійної орієнтації: «Керівництво до вибору професії» (Франція, 1849 р.), М. Кеттел «Методи дослідження індивідуальних психологічних особливостей людини» (США, 1880 р.), М. Кареев «Вибір факультетів і проходження університетського курсу» (Росія, 1887 р.) [5]. На початку ХХ ст. в Англії видано закон, що дозволив проводити профорієнтаційну роботу з учнями (до 17 рр.), у 1911 році відкрито шкільні професійні комітети видачі порад щодо вибору професії, надання інформації про потреби ринку праці, характеристику умов праці певної професії, робота яких координувалася біржею праці та школою, що надало можливість до 1917 року розповсюдити їх роботу в 130 округах. У Німеччині на основі закону про систему професійної орієнтації та консультації (1922 р.) затверджено положення щодо планомірної підготовки підлітків до вибору професії з урахуванням результатів психологічних досліджень, яка починалася за 4-5 місяців до випуску з навчальної школи та поновлювалася при зміні професії, результатом якої було рекомендації направлення на роботу або на професійне навчання [4]. Під профорієнтацією в Чехословаччині розуміли систему знань і засобів для вибору професій, а також педагогічну діяльність, у якій застосовувалася ця система [2].

Досвід перших закордонних профорієнтаційних закладів проаналізовано у вітчизняних історико-педагогічних публікаціях ХХ ст. [5; 9; 4; 7]. У педагогічній літературі профорієнтацію в капіталістичних країнах розглядали як сукупність заходів (профінформація, профдіагностика, профконсультація), що сприяло підготовці трудових ресурсів держави, яка виконувала функцію задоволення потреб у робочій силі.

У дисертаційних дослідженнях [1; 2; 3] було звернено увагу на те, що всі профконсультативні бюро, незважаючи на відмінність, об'єднувалися концепцією розвитку профорієнтації саме з молоддю, що спиралася на психологічне дослідження особистості та потреби ринку праці, мали свою структуру й характеризувалися поєднанням індивідуальної консультаційної

допомоги з широкою пропагандою вибору професії за допомогою видань профорієнтаційних окремих листівок, інформаційних брошур. Так, у Німеччині в 1922 році за законом про систему професійної орієнтації та консультації були визначені основні напрями роботи біржі праці з підлітками: планомірна підготовка до вибору професії на основі психологічного обстеження учня, інформування й консультування при виборі професії та її зміні. Практична робота з профорієнтації підлітків проводилася спеціальними фахівцями: спеціалісти служби професійної кар'єри, профконсультанти, профрадники (США), консультанти, вчителі (Великобританія), працівники біржі праці (Німеччина), приватні агенти центру зайнятості (Франція), педагоги (Японія) [4; 5; 7]. Порівняльний аналіз моделей профорієнтаційної роботи, дозволив установити, що профорієнтація зі старшокласниками в різних країнах має різні структури: в системі загальної освіти у співпраці з психологами, медиками та іншими фахівцями; в системі роботи спеціальних служб, які відслідковували і відповідали за працевлаштування випускників після закінчення школи.

На основі здійсненого аналізу теорії та практики профорієнтаційної роботи зі старшокласниками доведено, що з 20-х до 90-х рр. ХХ ст. у школах України професійна орієнтація базувалася на основі виховання нової людини – будівника комунізму за компонентами: профосвіта, профдослідження, профконсультація, профвибір, зміст яких відповідав науковим ідеям педології (30-і рр.), трудовому й виробничому навчанню відповідно до потреб в кадрах народного господарства (50-і рр.); розширення політехнічного кругозору (60-70-і рр.); орієнтації до свідомого вибору професії, яка потрібна суспільству (80-і рр.), що забезпечувався формам профорієнтації (агітгуртки, учнівські виробничі та сільськогосподарські бригади, профспілки, профлекторії, факультативи, профорієнтаційний урок, профорієнтаційні курси, шефство виробничих підприємств та сільськогосподарських господарств, профстенди, профекскурсії, профорієнтаційні зустрічі, вечори захисту професій, профорієнтаційне краєзнавство, форми піонерської та комсомольської роботи, педагогічні класи, НВК, міжшкільні комбінати, садок-школа-ВНЗ) і методами (агітація, заохочення, переконання, змагання), які було спрямовано на формування у старшокласників стійких професійних інтересів.

Висновки. Таким чином, аналіз історико-педагогічної літератури щодо організації профорієнтації дозволив з'ясувати передумови розвитку

досліджуваної проблеми у педагогічній думці та практиці: поділ праці та трудових ресурсів за професіями, торгівля, ринкові відносини, відкриття товарних бірж, науково-технічні зрушення, інтенсивність та кооперація праці, що вимагало появи спеціалізації, надання інформації про специфіку професій, розробки керівництва до вибору професії, створення довідково-інформаційних бюро, бюро орієнтацій, планомірної підготовки підлітків до вибору професії.

Дослідження не вичерпує всіх аспектів поставленої проблеми. Подальшого поглибленого вивчення потребують питання, пов'язані з узагальненням сучасного досвіду професійної орієнтації в закладах України в порівнянні із закордонним досвідом.

Література

1. Балацька Н.І. Професійна орієнтація учнів у сучасних середніх школах Англії : автор. дис. ... канд. пед. наук : спец.13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Наталія Іванівна Балацька. – К., 2004. – 19 с.

2. Йовайша Л. Профессиональная ориентация как составная часть учебно-воспитательной работы восьмилетней школы: автор. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 – теория и история пдагогики / Л. Йовайша. – Вильнюс, 1964. – 28 с.

3. Кузів М. З Професійна орієнтація учнівської молоді в Німеччині й Україні в умовах ринку праці (порівняльний аналіз): автор. дис. ... канд. пед. наук спец. : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Марія Зіновіївна Кузів. – К., 2011. – 21 с.

4. Кузів М.З. З історії розвитку профорієнтаційної роботи в Німеччині / М. З. Кузів // Вісник Львівського університету . Випуск 23. – Львів: Видавничий центр ЛНУ, 2008. – С. 209-215.

5. Профессиональная ориентация как детерминанта карьеры личности: [учебн.-метод. пособ.] / В.И. Носков, А.В. Кальянов, О.В. Ефросинина, Р.В. Данилин и др. / под. общ. ред. проф. В.И.Носкова. – Донецк:ДИУ, Норд-Пресс, 2006. – 172 с.

6. Профессиональная ориентация молодежи / А.Д.Сазонов, Н.И.Калугин, А.П.Меньшиков и др. – М.: Высш. шк., 1989. – 272 с.

7. Сахаров В.Ф. Профессиональная ориентация школьников / В.Ф.Сахаров, А.Д.Сазонов. – М.: Просвещение, 1982. – 192 с.